

Phraseological interpretation of the different age stages of the human life cycle (on the material of the Czech language)

LIUDMYLA VOLODYMYRIVNA KOBYLETSKA

*Ivan Franko National University of Lviv, Universytetska St. 1,
UA 79000 Lviv, 79000, lyudmyla.kobyletska@lnu.edu.ua*

1.01 Izvirni znanstveni članek – 1.01 Original Scientific Article

---

Članek se ukvarja z analizo frazeološke podskupine, ki zajema semantično polje 'starostna obdobja človekovega življenja'. Obravnava češke frazeološke enote, ki označujejo naslednje faze človekovega življenja: rojstvo, otroštvo, mladost, starost ter konec življenja. Prikazana je delitev na jedrni in periferni del frazeologije. K jedrnemu sodijo frazemi, za katere je značilna maksimalna koncentracija oznak in ki najpopolneje izražajo bistvo določene frazeološke podskupine. Periferni del se deli na bližnji, oddaljeni in mejni. V članku je posebna pozornost namenjena funkcijam frazeoloških enot v besedilih češkega nacionalnega korpusa. Podane so količinske in kakovostne značilnosti inovativnih frazeoloških enot.

The article deals with the analysis of the phrase-semantic subgroup "age stages of the human life cycle", in terms of which phraseological units reflecting such age periods as "birth", "childhood", "adolescence", "adulthood", "old age", and "the end of human life" are studied in detail. The nucleus and peripheral constituents are defined and outlined of the given phrase-semantic subgroup. The nucleus constitutes PUs possessing in their semantic structure the maximum quantity of integral semes and expressing the semantic essence of the given phrase-semantic subgroup explicitly. The periphery zone is segmented into close, distant, and back peripheries. Particular attention is paid to the use and functioning of the studied PUs in the texts of the Czech National Corpus. The quantitative and qualitative characteristics are traced and analysed of innovative forms of PUs.

Ključne besede: frazeološka enota, semantika, jedrni del, periferni del, inovacija

Key words: phraseological unit (PU), semantics, nucleus, periphery, innovation

---

0 Introduction

Space and *time* are integral attributes of the objective world. They make it possible to distinguish one attribute from another and specify universal relations of any object or phenomenon with the whole world.

The concept of “time” reflects the duration and sequence of events.

The linear model of time in the Czech image of the world lies at the heart of sensory concepts, denoting different age stages of the human life cycle (birth, childhood, adolescence, adulthood, old age and the end of human life (Kobyletska 2020: 7)

Phraseological units reflecting different *age stages of the human life cycle* have not been subjected to a detailed comprehensive analysis on the material of Czech phraseology. Little research has been undertaken in this area so far, although individual Czech temporal phraseological units of the given semantics have been studied by L. Danylenko (2000) through the prism of their national and cultural specificity.

A significant contribution to the development of Czech phraseology has been made by F. Chermak, who heads the so-called Czech Phraseological School (Chermak 2007).

The semantic aspect of the study of PUs have been researched by I. Stevovich (2017).

This article sets out to provide a detailed in-depth analysis of the Czech phraseological units pertaining to different age periods of human life.

The topicality of the conducted research is substantiated by the necessity to analyse Czech phraseological units denoting different age stages of the human life cycle, which constitute a considerable amount of lexis of the given national language, with the aim of studying their semantic structure and defining the nucleus, as well as peripheral constituents of the corresponding phrase-semantic subgroups in the synchronic perspective, determining the systemic relations between the members of the studied subgroup of phraseological units and identifying innovations. The use of texts coming from the Czech National Corpus as a database for scientific research of such phraseological units, (henceforth PUs), gives the possibility to observe new, not so far studied language phenomena and to trace regularities underlying the functional and semantic contextual realisation of PUs.

Thus, the paper aims to provide a comprehensive multi-faceted study of the Czech Pus, reflecting different age stages of the human life cycle.

To reach the aim the following tasks have been set:

- To systematise and outline the semantics of the studied PUs by comparing and contrasting the data retrieved through the application of both structural and functional approaches;
- To provide a detailed description of the detected phraseological innovations and trace their qualitative and quantitative characteristics;
- To analyse the frequency rate of the PUs of temporal and spatial semantics in the Czech National Corpus;
- To outline the field stratification of the studied phrase-semantic subgroups, and determine the location of the PUs under analysis in the corresponding nucleus and periphery zones.

The language material used for the current research comes from the dictionaries “Slovník české frazeologie a idiomatiky”; “Slovník spisovného jazyka českého”; “Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost”; “Lidová rčení” and written texts sampled from the Czech National Corpus.

To obtain verified results a combination of *research methods* have been applied, incorporating both *traditional general scientific methods of research* (generalisation, analysis, synthesis, the inductive-deductive method) to select, systematise and analyse the language material, and *linguistic methods proper*: *Descriptive* (to analyse, classify and systematise Czech PUs of the given semantics, to outline their structural and semantic, as well as functional peculiarities), *structural* (in particular, the method of componential analysis is employed to study the semantic structure of PUs rendering age stages of the human life cycle), *contextual analysis*, *linguo-cultural analysis* and *elements of the quantitative analysis of research data*.

The phrase-semantic field “*Existence*”, which encompasses such phrase-semantic groups as *time*, *space* and *motion*, has been singled out in terms of the carried out research.

Phrase-semantic groups consist of phrase semantic-subgroups, which are viewed as a combination of two or more synonymic rows of PUs sharing an integral semantic feature.

The phrase-semantic subgroup “*age stages of the human life cycle*” constituting the phrase-semantic group “*Time*” is subjected to a detailed study in terms of the performed analysis.

The nucleus of the phrase-semantic subgroup under analysis constitutes the PUs possessing in their semantic structure the maximum quantity of integral semes and expressing explicitly the semantic essence of the given phrase-semantic subgroup. The periphery zone is segmented into close, distant, and back peripheries. The periphery stratification of PUs depends directly on the following: a) The quantity of significant differential semes (the more additional significatememes the given PU has, the further place from the nucleus in the periphery zone it occupies; b) the set of denotative semes of a particular PU (the more numerous set of denotative semes a certain PU has in comparison with the other PUs within the same periphery zone, the further place in the periphery zone it occupies). Polysemantic PUs, and those having an elaborate highly structured system of semantic components constituting their semantic structure, form the back periphery. For example, the PU *učednická léta* renders the systemic and functional meaning “school days”, “time to lay the groundwork for one’s future profession, career”. The PU reflecting “adolescence” *neopeřené mládě* can also realise the contextual meaning “inexperienced, careless, a poor little thing”. The PU *učednická léta* constitutes the nucleus, the PU *neopeřené mládě* belongs to the close periphery.

Particular attention is paid to the use and functioning of PUs in the texts of the Czech National Corpus, since the semantics of the studied PUs have been identified with the help of the Czech National Corpus. The quantitative

and qualitative characteristics are traced and analysed of innovative forms of PUs.

The semantics of the studied subgroup of PUs is analysed, taking into account the three aspects of meaning: Denotation, signification, and connotation are singled out and analysed, i.e. the significatememes (designate the meanings that the concept conveys), denotatememes (designate the referential relation between the sign and the situation or object), and connotatememes (express the subjective attitude of the person associated with certain aspects of reality) of the examined PUs. Denotatememes and connotatememes have been singled out by analysing the functioning of the studied PUs in the texts of the Czech National Corpus.

The phraseological norm is viewed in terms of the performed analysis as a body of PUs approved by a given speech community (reflected in the codification sources) and a set of rules relating to the use of those units. A PU is defined in the article as the phraseological norm on the basis of the following criteria: The stability of the formal structure, semantics and contextual combinability power of a given PU.

Any deviation from the phraseological norm, as S. Bomba rightly suggests, is a phraseological innovation (Bąba 1989: 46). The phraseological context, following the scholar Yu. Stefanyshyn (2016: 25), is considered to be a word, a word group, a sentence or a group of sentences related semantically with a given PU and realising its meaning in a conventional or unconventional way. Non-compliance with the lexical and grammatical structure of a PU, as well as the incongruity of the external phraseological features of a PU (i.e. connected with the context of its use) indicates a deviation from the norm (Stefanyshyn 2016: 25).

The phrase-semantic subgroup “age stages of the human life cycle” comprises 625 PUs reflecting the following age periods of human life, defined in terms of the performed analysis: “birth”, “childhood”, “adolescence”, “adulthood”, “old age”, and “the end of human life”.

1 Czech PUs reflecting “birth”

Through the whole history of its formation Czech phraseology has accumulated a great number of PUs pertaining to “birth”: *přiletěl k nim čáp / přiletěla k nim vrána; zaklepal u nich čáp / zaklepala u nich vrána (na okno)*. The birth of children can also be expressed figuratively by the PU *přines čáp: Pani Moravčíková vyprskne a řekne: No bodejť, ty kuku, dyk ho taky přines čáp jako tebe!* (Topol 2005).

The phraseological characteristics of human birth are associated with the concept of light: *přijít na svět / uvidět / uzřít světlo boží, uzřít světlo světa*.

In Czech phraseology there is also a toponimic PU *přijít z Houbova* (Houbov is a pun name referring to *houby*). This PU originates from the ancient Slavic custom when young people went to the forest to gather mushrooms at the

beginning of summer and arranged games and parties, resulting in the birth of illegitimate children (Machek 1957: 140). Hence, comes the meaning encoded in the PU *být / chodit ještě po / na houbách*, i.e. “to be unborn”.

PUs referring to *children born out of wedlock* bear ironic connotations: *kukaččí mládě / dítě* (in folk tradition, a cuckoo symbolises an adulterous mother: *A tak se do židovské rodiny narodilo kukaččí mládě, syn, který měl osud vepsaný v chybném rodném listě* (Mornštajnová 2013). In context, this PU can be used in the meaning “something that is growing, increasing or expanding quickly”, “a thought that supplants other thoughts”: *Je to jako myšlenka na smrt, začne ve vás růst jako to, jako to kukaččí mládě, a nakonec vytlačí všechny ostatní myšlenky* (Balabán 2010). The birth of illegitimate children is also reflected in the PUs *je ze zelené krve, má zelenou krev* and those putting emphasis on the unusual place of birth: *narodit se v kopřivách / na mezi / na vrbě; je z nečistého / z neřádného / z nectného lože; spadl z lavice; otec se mu vyspal za kamny / utopil v slámě*, etc.

The nucleus of the corresponding subset constitutes the PUs *přiletěl k nim čáp / přiletěla k nim vrána; zaklepal u nich čáp / zaklepala u nich vrána (na okno); přijít na svět / uvidět / uzříť světlo boží; uzříť světlo světa* while the PUs *být / chodit ještě po / na houbách; být kukaččí mládě / dítě; narodit se v kopřivách / na mezi / na vrbě; otec se mu vyspal za kamny / utopil v slámě*, etc. form the periphery.

2 Czech PUs reflecting “childhood”

Childhood is associated with swaddling clothes, cradles and sleep in general, as well as maternal love and tenderness. A characteristic feature of the PUs of the given semantics lies in the use of diminutive endearing forms expressing extreme tenderness, love, care and protection associated with motherhood. The PU *být ještě v peřince*, for example, reflects the physiological needs of a new-born baby: *Vrátil se domů proto, aby do Německa převedl svého syna, kterému bylo sotva pár měsíců, byl ještě v peřince* (Pátek 2014). The PU *být ještě v plenkách* is polysemantic. It can render the meaning “being a baby”, as well as “being at an early stage, imperfect, primitive (about a device, invention, etc.). In context (30 instances), this PU realises the meaning “to be imperfect, primitive”, and is normally used to refer to a device, invention, etc.: *Martina zdůrazňuje, že těžké to bylo také proto, že v té době mobily nebyly samozřejmostí a on-line komunikace byla ještě v plenkách* (JOY 2013).

In childhood, babies seek to learn everything surrounding them and cognise the world. That is the time when the first likes, desires and tastes appear, and, therefore, the period of early childhood (the period when babies perceive the world) is often referred to as a “tender” age: the PU *útlé dětství* (2 instances) realises the meaning “a relatively early stage of the human life cycle”: *Můj muž se narodil na Sázavě a své útlé dětství trávil hraním si na indiány v nádherné*

přírodě (Překvapení 2010). The PU *útlý věk*: *Tříletá Eliška a čtyřletý Šimon z Blanska se přes svůj útlý věk potýkají s vážnými zdravotními problémy* renders a similar meaning (Deníky Moravia 2014). The PU *útlé dětství* can also have the contextual meaning “newly-born” (denotateme): *Také plenka, do níž bylo novorozeně zabaleno, byla atributem ranného dětského věku I ona plnila v češtině synonymickou funkci, znamenala počátek lidského života, útlé dětství* (Jiránek 2009). SČFI also records the PU *udělat první krok do života* with the systemic meaning “first independent steps in life” and *v první obecné* meaning “early-childhood education”.

The PUs *být ještě v peřince*; *útlé dětství* form the nucleus, whereas the PUs *být ještě v plenkách*; *udělat první krok do života*; *v první obecné* belong to the periphery of the corresponding phrase-semantic subfield.

3 PUs reflecting “adolescence” in the Czech language

Czech PUs denoting the age period of adolescence encompass the following periods:

- a) school time: *mládež školou povinná*: *Ovšem když si to tak promítám, zpívali jsme coby mládež školou povinná poněkud podivně francouzské písně* (Vlk 2004). The PU *učednická léta* renders the meaning “school days”, “time to lay the groundwork for one’s future profession, career”: *učednická léta* (9 instances): *Strávil svá učednická léta u českého mistra v Praze* (Toman 2005);
- b) Teen years

This age period is perceived in the Czech linguo-culture as “devouring years” with “shrieking voice”: *být / bejt v žravých / žravejch letech* (no detected instances of occurrence in context) has the systemic meaning “being hungry and having a great need in food”. The PU *telecí hlas* renders the meaning “shrieking voice”. Czech PUs referring to this age period bear joyful and ironic connotations which imply that children behave in a clumsy way, are being capricious, unmannerly and rude: *mít telecí léta* (4 instances); *být / bejt v telecích letech*. The performed contextual analysis revealed structural innovations of the studied PU, i.e. the reduction in the PU component structure: *mít telecí léta – telecí léta*: *Chcete s ním vycházet: Dokonce i z protivného náctiletého může jednou vyrůst normální, ba i milý člověk, jen si vzpomeňte na svoje telecí léta* (Klusák 2014).

This age period is also associated with carelessness and rashness: *mladická nerozvážnost* (8 instances): *Proč se často ještě nezletilí mladíci nechávali najmout jako žoldněř? Často to byla jednoduše mladická nerozvážnost* (Lidé a země 2011).

The PU *neopeřené mládě* can also realise the contextual meaning “inexperienced, careless, a poor little thing”: *A Haretona vyšoupl jako neopeřené*

mládě – *chudák kluk je jediný v celé téhle farnosti, kdo nemá zdání, jak ho oškubali!* (Brontě 2013).

In the Czech language, this age group is also referred to with the PU possessing in its component structure the name of a pseudo saint *svatý Utřinos* (derog. “*snotter*”). The coinage of this proper name is based on the play of words, i.e. pun: (utři + nos literally means “clean away the snot”) (Danyleňko 2000: 122).

The PUs *mládež školou povinná; učednická léta* constitute the nucleus, *být / být v žravých / žravejch letech; telecí hlas; mít telecí léta; neopeřené mládě, svatý Utřinos, etc.* belong to the close periphery, while the PUs *ještě mu peří nenarostlo* and *má ještě skořápku na zadku* form the distant periphery.

4 Czech PUs denoting young people (adulthood)

In the Czech language, *young adults* are referred to with the help of the Biblical PUs *být v Kristových letech: Bylo to před pětatřiceti roky – já jsem byl tehdy v Kristových letech* (4 instances) (100+1 zahraniční zajímavost 2012), *mít Kristova léta* (at the age of 33). The PU *být / být v rozkvětu* meaning “to be young and strong” (22 instances) (Slovník české frazeologie a idiomatiky, 2009, D.II: 31) undergoes contextual modifications involving expansion of its component structure: *Mladá žena v rozkvětu svých sil? Někdo říkal, že je nemocná* (Brassey, McCaughrean 2009); *Říkal mi, jak je pro něho těžké pochopit, proč musela moje paní zemřít v rozkvětu života, zatímco on, nemocný, marně čeká na smrt* (Fuchs 1997); *Corvus i Constantia nesměli na slunce od dětství a dokonce ještě v rozkvětu mládí byli bledí a špinaví od kouře svíček a olejových lamp* (Sterling 2000); *Kdo z nás v rozkvětu věku neseseděl před zrcadlem a nezářil na svoji tvář* (100+1 zahraniční zajímavost 2012). “Youth” is the best period in one’s life: *být v rozpuku let* (no detected instances of occurrence in context); *být / být v nejlepších letech* (92 instances) / *v nejlepším věku* (8 instances): *Ty, muž v nejlepších letech, který by si měl raději užívat slasti života?* (Steen 2013); *mít život před sebou* (2 instances): *Tady nahoře na posledním stupni čínské pagody, v úrovni korun starých dubů a spíš mezi ptáky než mezi lidmi se o tom pěkně sní: mít život před sebou, někým se stát, vydobýt si uznání v oboru, zanechat stopu* (Němec 2013). This age group is associated with energy and great physical strength: *mladá krev* (25 instances): *Mladá krev se v něm vařila a hořela, chtěl se mstít* (Židková 2007). The PU *nová krev* (27 instances) renders the systemic meaning “a young person recruited as a member of a new group, company, community, etc. to become its invigorating force”: *Silná generace badatelů do pětatřiceti let. Mladá, svěží nová krev. Navíc ti mládenci a děvčata mluví anglicky tak dokonale* (Pacner 2013); *mladé nohy* (4 instances): *Stojím na kraji propasti, zakopnu o kámen a řítím se dolů. Mé mladé nohy se po celé délce rozdírají o vyčnívající větve a křoví* (Ending Esther 2007).

The Czech verbal experience relates “youth” to inexperience: *mladý* (4 instances) / *zelený* / *neostřílený zajíc* (no detected instances of occurrence in context): *Po sportovní stránce ne, tam jsem porazil dva mistry světa ... Ale tehdy jsem byl mladý zajíc, co šel nahoru, teď se mi rok nedařilo, byl jsem nemocný* (Právo 2011).

The PU *mít život před sebou* belongs to the nucleus, the close periphery encompasses the PUs *být v Kristových letech*; *mít Kristova léta*; *být / být v rozkvětu*; *být / být v nejlepších letech* / *v nejlepší věku*, while *mladá krev*; *nová krev*; *mladé nohy* and *mladý / zelený / neostřílený zajíc* form the distant periphery.

5 PUs denoting elderly people

PUs relating to the old age encompass the following age periods:

a) Middle and late adulthood

Late adulthood, also called the evening of one’s life or one’s declining years, is associated with the autumn and evening: *podzim života: Mám ho rád a přál bych mu, aby si svůj podzim života užíval v odpočinku* (Týden 2012); *podvečer života*, etc.;

b) The near-death stage: *do poslední chvíle* (1 instance) / *do posledního okamžiku* (37 instances): *Věřil v život až do posledního okamžiku a přál si ho žít pro druhé* (Petrozzi 2014); *na sklonku života* (96 instances): *Na rozhovor s Descartem vzpomíná Komenský ve své apologetické autobiografii, kterou napsal na sklonku života* (Troska 1997);

c) The deathbed: *stát nad hrobem*: “*Myslí si, že stojím nad hrobem*” *zahudrala a usedla na pohovku* (Jeffries 2009) / the normative PU *stát (už) nad hrobem* rendering the meaning “to be very old, at death’s door” undergoes contextual changes, i.e. it can be substituted by the phraseological derivative *stařec nad hrobem*: *Já, stařec nad hrobem jsem měl před filmovými kamerami vyšetřovat Sophii Lorenovou, zírat jí do úst a přikládat k jejímu bujnému poprsí stetoskop* (Homola 2009); *být / být / stát (už) jednou nohou v hrobě* (11 instances).

Elderly people feel nostalgic and sentimental about their youth. That is embedded in the following PUs: *mít život za sebou* (10 instances): *Ten starý pes, co má život za sebou, jsem já* (Černík 2008); *nebýt / nebyť už žádný* (2 instances) / *žádný mladík*: *To víte, není už žádný mladík, má dost toho chození po lese* (Deníky Moravia 2014); *být / být (už) v letech* (6 instances): *Zkušený Orlin byl tou dobou už v letech, ale i tak udělal osudovou chybu* (Burdová 2008).

This period of life is associated with honour, respect, dignity, experience, wisdom, sound sense, self-confidence, advanced years and great age in the Czech figurative image of the world: *uvidět / vidět / spatřit už Abraháma*

(to live to the age of 50); *být starý jako Abrahám*; *být starý jako Metuzalém*; *starý / ostřílený kozák* (about a highly experienced young and / or elderly man); *pamatovat už nějaký / nějaký ten pátek / mnoho pátků*; *vysoký* (36 instances) / *požehnaný věk* (6 instances): *V zásadě lze říci, že Benešová přes svůj poměrně vysoký věk 77 let je duševně čilá a bystrá* (Zidek 2014); *stáří špatně chodí, ale dobře radí*. Grey hair is viewed as a distinctive feature of old age and is traditionally associated with respect and reverence: *mít jíní na hlavě* (no detected instances of occurrence in context), *mít stříbro ve vlasech* (no detected instances of occurrence in context), *prokvetlé vlasy* (4 instances).

While describing the period of “old age”, it stands to reason to mention that Czech phraseology is also rich in PUs bearing negative emotional and expressive colouring, i.e. the Czech linguistic community also views the elderly as good-for-nothing: the PU *patřit do starého haraburdí / železa* has the systemic meaning “old and good-for-nothing, worthless in life”. Thus, the normative PU *patřit do starého haraburdí / železa* (52 instances) with the semantics “the old age”: *Navíc pevně doufám, že v šedesáti ještě nebudu patřit do starého železa a nepověším se v tomto věku svým dětem na krk* (Instinkt 2010) undergoes contextual changes, i.e. component substitution: *patřit* is sometimes substituted by *házet*, *poslat*, *hodit*: *Ale byli jsme vůbec rádi, že jsme získali medaili. Tehdy nás už všichni házeli do starého železa a všude jsme slychali, že bychom do Kanady ani neměli jezdit a dát prostor mladším* (Deníky Moravia 2012); *Jeanie udivilo, že má chuť setkat se s týmem lidí, kteří ho tak brzy poslali do starého železa, on na tom ale trval* (Boyd 2014); *Všichni ostatní vydavatelé, pro které kdy Lloyd na volné noze pracoval, ho hodili do starého železa* (Sport magazine 2012). The PU *patřit do starého haraburdí / železa* also realises the meaning “useless”, “worthless” (used to refer to a tool, device or some other things not fulfilling their intended purpose or desired outcome): *Lze uvést např. dvojnásobný prodej Eiffelovy věže do starého železa* (Kundera 2005). “The old age” is also associated with physical weakness, feebleness: *mít staré / starý kosti*. The example provided below demonstrates a phraseological variant of this PU containing just the components *staré kosti* (25 instances): *Nosil volnou tuniku ze šedého sukna a široké kalhoty volně sahající až k botám z vepřovice. Za chladnějších dnů si oblékal i plášť ze silné vlny, protože, jak se od něj Sanča kdysi dozvěděla, staré kosti už pociťují chlad hrobu!* (Ikarie 2010). This PU realises in the given context the denotateme “to be at death’s door, to be one foot in the grave”. The PU *na stará kolena* with the systemic meaning “to be old” also possesses in its semantic structure the denotateme “having a good memory despite the old age”: *Přijela před odchodem na penzi oživit angličtinu, prý aby si mohla na stará kolena přečíst Shakespeara v originále* (Mandělštamová 1996).

The PU *zub času* realises the systemic and functional meaning “the age period associated with ageing degradation and the loss of past beauty”: *Od té doby se na nich jako na ostatních lidech podepsal zub času* (Nedělní Blesk 2011).

Old people are often associated with prickly character and strange behaviour: *starý mrzout* (4 instances): *Po chvíli ticha Larsson odpověděl. Takový starý mrzout jako já. Bylo jim beze mě líp* (Gerhardsen 2014); *starý medvěd*: *Svitličnýj ztěžka pokyvoval hlavou jako starý medvěd* (Dahl 2013). The PU *starý medvěd* (6 instances) with the semantics “an elderly man, prone to anger and irritation, behaving in clumsy way” also realises the denotateme “experienced, serious, scary-looking” in the following context: *Cudjo by znamenal příliš velkou odpovědnost. Takže díky, ale ne, žádné otrokářství. Na to pak Cudjo opáčil: “Ale stejně je teď starý Medvěd můj pán. Má na mě papír”. A potom se oba rozchechtali jako dva šašci. Někdy ještě Medvěd pohrozil, že Cudja prodá na nějakou ukrutnou bavlníkovou farmu v Mississippi* (Frazier 2009). In this context we can see the structural innovation *starý Medvěd*, with the lexemes *Medvěd* written with a capital letter.

An elderly woman is often endowed with the following characteristics: “angry”, “peevisch”, “a slanderer”: *stará čarodějnice* (26 instances): *Ale být vámi, nezdržuji se u te babý dlouho. Říká se, že je to stará čarodějnice. Žije sama a prý je šílená* (Burdová 2008); SČFI also records the following PUs *stará nádhera*; *stará můra*; *stará škatule* with the systemic meaning “making oneself look younger, behaving and dressing oneself inappropriately, like young people, wanting to look younger”. The saying *starý, ale jarý* describes an elderly man who is full of energy both physically and mentally. On the other hand, an elderly man can be described as the one lusting after young women: *starý kocour* (5 instances): *Ach, ten uměl hrát, ten starý kocour! Tančili jsme, a zpívali* (Rodda 2009); *plešnivý dědek* (this PU has a derogatory colouring, and is used to refer to an elderly or old man with grey hair not acting his age): *Jako naschvál ho nikdo nenavštěvoval a ten “plešnivý dědek” z domu ani nevystřčil nos* (Mandělštamová 1996).

The nucleus constituents of the corresponding subset are the PUs *podzim života*; *do poslední chvíle*; *na sklonku života*; *mít život za sebou*; *nebýt / nebejt už žádný / žádnéj mladík*; the close periphery is formed by the PUs *stát nad hrobem*; *být / bejt / stát (už) jednou nohou v hrobě*; *uvidět / vidět / spatřit už Abraháma*; *být starý jako Metuzalém*; *pamatovat už nějaký / nějakej ten pátek / mnoho pátků*; *vysoký / požehnaný věk*; *mít jíní na hlavě*; *mít stříbro ve vlasech*; etc. The PUs *patřit do starého haraburdí / železa*; *starý mrzout*; *starý medvěd*; *starý paprika*; *plešnivý dědek* form the distant periphery, while the PUs *labutí píseň*; *zub času* constitute the back periphery.

6 Czech PUs reflecting the end of human life

Czech phraseology is rich in PUs denoting “the end of human life”: *skládat život*; *rozloučit se s životem*; *dokonat svůj život*; *odcházet / odejít ze života* (4 instances): *Kolem roku 1970 odcházejí ze života lidé, kteří měli přímou aktivní zkušenost se životem v demokratickém předválečném Československu* (Čulík

2007); *nebýt už mezi živými*. The death of a person is viewed as the union with God: *zesnout' zemřít v Pánu* (4 instances), e.g. *Dne 24. srpna 1952 o druhé hodině po půlnoci zesnul v Pánu konzistorní rada P. František Hála* (Šindar 2007); *odejít (už) na pravdu boží* (2 instances); *odejít k otci / k Hospodinu; je na vůli boží; už ho Bůh soudí; odebral se k věčnému soudu; už je na soudné stolici* (according to the Christian belief: “To appear before the judgment seat of Christ, to bear responsibility for one’s sins”), *být (už) na milosti / pravdě boží* (26 instances): *Dnes už jsou oba mí muži na pravdě Boží a žijí jen v mých vzpomínkách* (Překvapení 2014), *vzal si ho / povolal ho Pánbůh; stát se anděličkem*.

The end of life is also associated with peace: The PU *odpočívát v pokoji* realises the systemic and functional meaning “to be dead and buried” (49 instances): *Viděl by jsi národ pro tebe želeť. Odpočivej v pokoji. Tvoje tělo v hrobce hnije. Ale duch tvůj posud v Čechách žije* (Rut 2010); *umřít v pokoji; cemetery (dostat se / odstěhovat se na Olšany* “to die and be buried at Olšany cemetery”). These figurative expressions reflect the experience of the Czech linguistic community, and are connected with the Christian tradition. The structural components of the PUs reflecting “the end of human life” are often as follows: *Pán, Hospodin, Bůh, Pánbůh* (that is the way God is nominated).

Following the Christian belief, death represents the beginning of a new, better, heavenly, eternal life in a better world: *odejít z tohoto světa; na onen svět / na nový svět; dát světu sbohem / vale; je více tam než tady; odebrat se / odejít na onen svět* (4 instances): *Král je starý, nemocný, nemá žádné děti, je připraven odejít na onen svět* (Bayard 2010), *sejít ze světa, opustit tento svět; rozloučit / rozžehnat se se světem: Přišel čas a na kovářova vrátka zaklepala Smrtka. Aby se rozžehnal se světem vezdejší* (Stanovský 2005); *opustit světlo světa; odebrat se / odejít na věčnost: O několik let později pan Aleš odešel na věčnost* (Pokluda 2012), *odejít navždy; odejít do věčné radosti* (3 instances); *být v ráji; už mu slunce nesvítí*, etc. The phenomenon of death is reflected in phraseology as the departure of the soul out of the body: the PU *vypustit / vzdát ducha* (2 instances), has the systemic meaning “to die”: *odevzdat / poručit duši Bohu; být bez duše; vydechnout / vypustit duši: Věděl o případech doložených očitými svědectvími shodujícími se v úsudku, že popravovaný mučednický trpěl a vypustil duši až po vyčerpávajícím zápase* (Waller 2013), the PU *mít už duši / dušičku na jazyku* renders the meaning “to be at death’s door”, “to be exhausted”.

Some PUs of the given semantics possess the constituent lexeme “earth”: *růst do země; už ho země kryje; navrátit se do země; tělo zemi vrátit; být v zemi; je pod zemí; hrýzti zem; hníť v zemi*.

Ritual burial objects include, among the others, bells and footwear, which accounts for the phraseological meaning of the following PUs: *už mu zvoní na poslední; odzvonili mu umíráčkem; už mu zvoní hodinu; už mu hrají zvony; natáhnout bačkory / boty / papuče / kamaše; brát (už) někomu míru na rakev; zvonit někomu hodinku*. According to the Christian tradition, people used to say

a final public goodbye to the deceased by ringing passing bells in the afternoon for a few days following the death. The sacred meaning is also implied inherently in PUs denoting physical signs of approaching death, such as “to close one’s eyes”: *zavřít oči (navěky / navždy), zhasly oči, zamhouřit oči, jenom mu oči zatlačit*; “to ‘lose’ one’s head” (“to die”): *být o hlavu kratší, přijít o hlavu / kejhák*; “to have no need or desire for food or drink” (“to die”): *přestat chléb jísti, nežádat vody, praštit lžící, nedočkat zrní*; “to lie motionless”: *být / ležet (už) bradou vzhůru: Maminka tvrdí: Uvidíte, že jednou tak skončí, nepřijde, protože bude ležet bradou vzhůru. Povídám: Já tam pro něj sježu* (Hrabal 1992); *být / zůstat tuhý*. There are also some PUs in the Czech language with the embedded meaning “to go home feet first” (“to die”), which are used in a low style to denote death and bear derogatory connotations: *být (už) vzhůru nohama / kopyty, rozhodit / vystrčit kopyta* (cf. *відкинуту конума* in the Ukrainian language).

The PUs *skládat život; rozloučit se s životem; dokonat svůj život; odcházet / odejít ze života; nebýt už mezi živými; odejít navždy* belong to the nucleus, whereas the close periphery is formed by the PUs *zesnout / zemřít v Pánu; odejít (už) na pravdu boží; odejít k otci / k Hospodinu; je na vůli boží; už ho Bůh soudí; být (už) na milosti / pravdě boží; stát se anděličkem; odpočívát v pokoji; umřít v pokoji; dostat se / odstěhovat se na Olšany; odejít z tohoto světa; na onen svět / na nový svět, etc.* The distant periphery includes the PUs *už mu zvoní na poslední; odzvonili mu umíráčkem; už mu zvoní hodinu; brát (už) někomu míru na rakev; zavřít oči (navěky / navždy); zhasly oči; zamhouřit oči; jenom mu oči zatlačit; etc.* The PUs *být (už) vzhůru nohama / kopyty; rozhodit / vystrčit kopyta; hrýzti zem; hnít v zemi* form the back periphery.

7 Conclusion

The phrase-semantic subgroup “age stages of the human life cycle” constitute the PUs pertaining to the following age periods: “birth”, “childhood”, “adolescence”, “adulthood”, “old age” and “the end of human life”. The highest frequency of occurrence is demonstrated by the PUs denoting “the end of human life” (32,5%). The frequency rate of the PUs pertaining to other age periods are as follows: PUs denoting “old age” – 29,1 %; “adolescence” – 13,6 %; “adulthood” – 9,7 %; “birth” – 7,6 % and “childhood” – 7,5%.

The phrase-semantic subsets pertaining to different “age stages of the human life cycle” also differ in their field stratification: A 2-zone segmentation consisting of the nucleus and periphery PUs is characteristic of such age periods as “birth” and “childhood”; a 3-zone field segmentation encompassing the nucleus, close, and distant periphery components, is typical of the PUs denoting “adolescence”, “adults”, while a 4-zone field model including the nucleus, close, distant, and back periphery PUs, is peculiar to the phrase-semantic subgroups reflecting “old age” and “the end of human life”.

The component structure of the PUs denoting different age periods reflects the ancient mythological and ideological convictions and rituals.

The Czech figurative image of the world captures the national and culture-specific linguistic experience of the Czech linguistic community reflecting two stages of “adolescence”: “The study time” and “teen years”. The PUs denoting “teen years” have a negative emotional and expressive load (*telecí hlas; být / bejt v žravých / žravejch letech*), while the PUs verbalising “the study time” bear neutral emotional and expressive colouring.

The performed analysis of the PUs denoting young people (young adulthood) reveals that this group of PUs is quite numerous and unique in the meanings the PUs belonging to it render. Here belong both PUs that have positive connotations (*být / bejt v rozkvětu; mladá krev*), as well as those that bear a negative emotional and expressive colouring (*mladý / zelený / neostřílený zajíc*).

Czech PUs relating to “old age” encompass the following age periods: “middle and late adulthood”, “the near-death stage”, as well as “the death-bed”. The performed contextual analysis into the use of the PUs with the integral meaning “old age” made it possible to distinguish their different shades of meaning. The Czech figurative image of the world relates this period of life to honour, respect, dignity and wisdom. Nevertheless, “old age” is also associated with degradation, loss of beauty, physical and spiritual weakness, prickly character and strange behaviour.

The Czech figurative expressions indicating “the end of human life” reflect the Christian worldview strongly. Among the structural components constituting PUs of the given semantics occur such lexemes as *duše, Bůh, onen svět, pokoj, země*, etc. Quite common are realias accompanying funeral rituals, as well as figurative expressions reflecting physical conditions pertaining to the concept of death.

The high frequency rate of the PUs reflecting “the end of human life” in the Czech language, as well as those pertaining to “old age”, can be accounted for by powerful cultural taboos embedded in these age stages, which are frequently referred to rather indirectly with the help of PUs.

7.1 Scope for further research

The performed analysis opens new perspectives for further research into PUs rendering temporal and spatial relations, which are as follows: To trace new contexts of their use in the modern Czech language, to study them from the functional and pragmatic standpoints, to conduct a contrastive analysis of the PUs under consideration on the material of different Slavic languages.

LITERATURE

Stanisław BAŃBA, 1989: *Innowacje frazeologiczne współczesnej polszczyzny*. Poznań: Wyd-wo Naukowe Un-tu im. Adama Mickiewicza.

Vira BILONozHENKO, Ivan HNATIUK (Віра БІЛОНОЖЕНКО, Іван ГНАТЮК), 1989: *Функціонування та лексикографічна розробка українських фразеологізмів*. К.: Наук. думка.

František ČERMÁK, 2007: *Frazeologie a idiomatika česká a obecná*. Praha: Karolinum.

Liudmyla DANYLENKO (Людмила ДАНИЛЕНКО), 2000: *Національно-культурна семантика чеської фразеології: монографія*. Київ.

Liudmyla KOBULETSKA (Людмила КОБИЛЕЦЬКА), 2020: *Часові та просторові відношення у сучасній чеській фразеології: автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.03*. Київ: Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України.

Václav MACHEK, 1957: *Etymologický slovník jazyka českého a slovenského*. Praha: ČSAV.

Slovník české frazeologie a idiomatiky. Přírovnání. Výrazy neslovesné. Výrazy slovesné. Hlavní redakce František Čermák. Praha: Leda, 2009.

Slovník spisovného jazyka českého. Praha: ČSAV, 1958–1971.

Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost. Praha: Academia, 2010.

Yulia STEFANYSHYN (Юлія СТЕФАНИШИН), 2016: *Фразеологічні інновації в сучасній польській мові: дисертація на здобуття наукового ступеня канд. філол. наук*. Львів.

Irena STEVOVIĆ, 2017: *Nastanak frazema putem semantičkih figura*. *Slavia Centralis* 10/2, 67–84.

Jaroslav ZAORÁLEK, 1963: *Lidová rčení*. Praha: ČSAV.

Written texts of the Czech National Corps

100+1 zahraniční zajímavost, 2012. Č. 2. Accessed on 14 November 2020: <https://www.korpus.cz/>.

Jan BALABÁN, 2010: *Povídky*. Brno: Host. Accessed on 4 April 2020: <https://www.korpus.cz/>.

Louis BAYARD, 2010: *Černá věž*. Praha: Knižní klub. Accessed on 7 March 2020: <https://www.korpus.cz/>.

Hilary BOYD, 2014: *Čtvrtky v parku*. Brno: Host. Accessed on 16 January 2020: <https://www.korpus.cz/>.

Richard BRASSEY, Geraldine MCCAUGHREAN, 2009: *Británie*. Praha: Baronet. Accessed on 16 January 2020: <https://www.korpus.cz/>.

Emily BRONTĚ, 2013: *Na Větrné hůrce*. Praha: Odeon. Accessed on 25 January 2019: <https://www.korpus.cz/>.

Michaela BURDOVÁ, 2008: *Poselství jednorožců*. Praha: Fragment. Accessed on 10 November 2019: <https://www.korpus.cz/>.

Zbyněk ČERNÍK, 2008: *Louh na baby*. Praha: Baronet. Accessed on 25 January 2020: <https://www.korpus.cz/>.

Jan ČULÍK, 2007: *Jací jsme*. Brno: Host. Accessed on 20 January 2020: <https://www.korpus.cz/>.

Arne DAHL, 2013: *Evropské blues*. Praha: Mladá fronta. Accessed on 14 December 2019: <https://www.korpus.cz/>.

Deníky Moravia, 28. 7. 2012. Accessed on 14 December 2019: <https://www.korpus.cz/>.

Deníky Moravia, 7. 6. 2014. Accessed on 14 December 2019: <https://www.korpus.cz/>.

Esther J. ENDING, 2007: *Po Valentýnu*. Praha: Odeon. Accessed on 14 December 2019: <https://www.korpus.cz/>.

Charles FRAZIER, 2009: *Bílý náčelník*. Praha: Knižní klub. Accessed on 17 May 2019: <https://www.korpus.cz/>.

Adolf FUCHS, 1997: *Boží láska žije*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství. Accessed on 18 May 2019: <https://www.korpus.cz/>.

Carin GERHARSDEN, 2014: *Spi, dítěátko, spi*. Praha: Vyšehrad. Accessed on 22 November 2019: <https://www.korpus.cz/>.

Jiří HOMOLA, 2009: *Homo Sanctus*. Praha: Aura-Pont. Accessed on 25 November 2019: <https://www.korpus.cz/>.

Bohumil HRABAL, 1992: *Jarmilka*. Praha: Pražská imaginace. Accessed on 14 December 2019: <https://www.korpus.cz/>.

Ikarie, 2010. Č. 10. Accessed on 22 December 2019: <https://www.korpus.cz/>.

Instinkt, 2010. Č. 19. Accessed on 8 November 2019: <https://www.korpus.cz/>.

Samantha JEFFRIES, Jiří HOMOLA, 2009: *Homo Sanctus*. Praha: Aura-Pont. Accessed on 25 November 2019: <https://www.korpus.cz/>.

Tomáš JIRÁNEK, Milena LENDEROVÁ, Marie MACKOVÁ, 2009: *Z dějin české každodennosti*. Praha: Karolinum. Accessed on 10 January 2019: <https://www.korpus.cz/>.

JOY, 2013. Č. 2. Accessed on 10 January 2019: <https://www.korpus.cz/>.

Miroslav KLUSÁK, 2014: *Morální vývoj školáků a předškoláků*. Praha: Karolinum. Accessed on 17 January 2019: <https://www.korpus.cz/>.

Ludvík KUNDERA, 2005: *Různá řečiště*. Brno: Atlantis. Accessed on 18 October 2019: <https://www.korpus.cz/>.

Lidé a země, 2011. Č. 5. Accessed on 10 January 2020: <https://www.korpus.cz/>.

Naděžda MANDĚLŠTAMOVÁ, 1996: *Dvě knihy vzpomínek*. Brno: Atlantis. Accessed on 11 January 2019: <https://www.korpus.cz/>.

Mobility, 2010. Č. 5. Accessed on 24 January 2019: <https://www.korpus.cz/>.

Alena MORNŠTAJNOVÁ, 2013: *Slepá mapa*. Brno: Host. Accessed on 18 January 2019: <https://www.korpus.cz/>.

Nedělní Blesk, 2011. Č. 45. Accessed on 18 October 2019: <https://www.korpus.cz/>.

Jan NĚMEC, 2013: *Dějiny světa*. Brno: Host. Accessed on 11 April 2019: <https://www.korpus.cz/>.

Pátek Lidových novin, 2014. Č. 48. Accessed on 8 February 2019: <https://www.korpus.cz/>.

Elvira PETROZZI, 2014: *Objímat vyhaslá srdce*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství. Accessed on 15 December 2019: <https://www.korpus.cz/>.

Zdeněk POKLUDA, 2012: *Moravští Šternberkové*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. Accessed on 14 December 2019: <https://www.korpus.cz/>.

Právo, 2011, 31. 1. Accessed on 16 December 2019: <https://www.korpus.cz/>.

Překvapení, 2014. Č. 14. Accessed on 23 January 2019: <https://www.korpus.cz/>.

Překvapení, 2010. Č. 36. Accessed on 22 November 2019: <https://www.korpus.cz/>.

Emily RODDA, 2009: *Tajemná země Rondo*. Praha: Fragment. Accessed on 23 November 2019: <https://www.korpus.cz/>.

Přemysl RUT, 2010: *Orchestrion v hlavě*. Praha: Vyšehrad. Accessed on 11 November 2019: <https://www.korpus.cz/>.

Jiří ŠINDAR, 2007: *Zemřel pod cizím jménem*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství. Accessed on 28 January 2019: <https://www.korpus.cz/>.

Sport magazine, 2012. Č. 4. Accessed on 23 November 2019: <https://www.korpus.cz/>.

Vladislav STANOVSKÝ, 2005: *Jak chodil Kristuspán se svatým Petrem po světě*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství. Accessed on 23 November 2020: <https://www.korpus.cz/>.

Thorvald STEEN, 2013: *Velbloudí mraky*. Brno: Doplněk. Accessed on 22 November 2019: <https://www.korpus.cz/>.

Bruce STERLING, 2000: *Zrcadlovky*. Plzeň: Laser. Accessed on 22 November 2019: <https://www.korpus.cz/>.

Rolf TOMAN, 2005: *Gotika*. Praha: Slovart. Accessed on 12 January 2020: <https://www.korpus.cz/>.

Jáchym TOPOL, 2005: *Kloktat dehet*. Praha: Torst. Accessed on 17 October 2020: <https://www.korpus.cz/>.

Jiří TROSKA, 1997: *Peklo v ráji*. Praha: Leprez. Accessed on 16 January 2019: <https://www.korpus.cz/>.

Týden, 2012. Č. 10. Accessed on 14 November 2019: <https://www.korpus.cz/>.

Václav VLK, 2004: *Stálo to za hovno..., ale aspoň byla sranda*. Praha: Ivo Železný. Accessed on 22 January 2019: <https://www.korpus.cz/>.

Petr ZÍDEK, 2014: *Hana Benešová*. Praha: Knižní klub. Accessed on 13 December 2019: <https://www.korpus.cz/>.

Anna ŽÍDKOVÁ, 2007: *Úsměvy svatého Petra*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství. Accessed on 20 October 2019: <https://www.korpus.cz/>.

FRAZEOLOŠKA INTERPRETACIJA STAROSTNIH OBDOBIJ ČLOVEŠKEGA ŽIVLJENJA (NA GRADIVU ČEŠKEGA JEZIKA)

Članek je namenjen celoviti raziskavi dela češke frazeologije, ki je vezan na starostna obdobja človeškega življenja, upoštevajoč rojstvo, otroštvo, mladost, starost in smrt. Gre za semantično polje, ki je v jeziku dovolj frekventno, da omogoča natančno preučevanje pomenskih struktur in ločitev jedrnega dela frazeoloških enot od perifernega ter prepoznavanje inovativnih frazeoloških enot. Raziskava je narejena na osnovi besedil, vključenih v češki nacionalni korpus. Rezultati so pridobljeni na osnovi uporabe različnih znanstvenih metod, tako splošnih (npr. analiza, sinteza, induktivno-deduktivna metoda) kot tudi jezikoslovnih (opisna, strukturna metoda oz. metoda komponentne analize, kontekstualna analiza). Predstavljen je jedrni in periferni del frazeosemantične podskupine 'starostna obdobja človeškega življenja'. Jedro tvorijo frazeološke enote, ki izražajo temeljne semanteme izbrane frazeosemantične podskupine. Periferni del je razdeljen na bližnji, oddaljeni in mejni.

V članku je pozornost namenjena tudi rabi in funkcijam frazeoloških enot v besedilih češkega nacionalnega korpusa. Podane so kvantitativne in kvalitativne značilnosti inovativnih frazeoloških enot. Predstavljena je norma v frazeologiji, ki vključuje ustaljenost oblike, semantiko in kontekstualno okolje frazeološke enote. Vsako odstopanje od norme je posledica frazeološke inovacije. Slednja se deli na strukturne inovacije in tiste brez strukturih sprememb. Rezultati kažejo, da češka frazeologija za označevanje starostnih obdobj človeškega življenja jasno odraža krščanski svetovni nazor, starodavne mitološke ideje in ideološke misli ter obredna dejanja.

Možnost nadaljnjih raziskav je vezana na ugotavljanje novih kontekstov rabe zbranih frazeoloških enot v sodobnem češkem jeziku, raziskovanje funkcijsko-pragmatičnega vidika in preučevanje te skupine frazemov primerjalno z gradivom drugih slovanskih jezikov.